

МАРШУБА М. О.,

кандидат юридичних наук,
асистент кафедри кримінології та
кримінально-виконавчого права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого),
молодший науковий співробітник
(Науково-дослідний інститут вивчення
проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук)

МОЙСІЄНКО В. А.,

студент
(Слідчо-криміналістичний інститут
Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого)

УДК 347.998.85

СФЕРИ ІСНУВАННЯ ОРГАНІЗОВАНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано сфери активності організованої злочинності в Україні. Розглянуто особливості діяльності організованих злочинних угруповань у аграрній, кредитно-фінансовій, паливно-енергетичній, природоресурсній, військовій сферах. Діяльність організованої злочинності у конкретній сфері має корисливий характер.

Ключові слова: організована злочинність, злочинні організації, злочин, економіка, корисливий характер, корупція, правоохоронні органи, рейдерство, легалізація доходів, паливно-енергетичний комплекс, аграрна сфера.

В статье проанализированы сферы активности организованной преступности в Украине. Рассмотрены особенности деятельности организованных преступных группировок в аграрной, кредитно-финансовой, топливно-энергетической, природоресурсной, военной сферах. Деятельность организованной преступности в конкретной сфере имеет корыстный характер.

Ключевые слова: организованная преступность, преступные организации, преступление, экономика, корыстный характер, коррупция, правоохранительные органы, рейдерство, легализация доходов, топливно-энергетический комплекс, аграрная сфера.

In the article analyzes spheres of organized crime activity in Ukraine. The peculiarities of the activities of organized criminal groups in the agrarian, financial, fuel and energy, nature resource and military spheres. The activity of organized crime in a specific area is mercenary.

Key words: organized crime, criminal organizations, crime, economy, mercenary character, corruption, law enforcement agencies, raiding, legalization of incomes, fuel and energy complex, agrarian sphere.

Вступ. Зростання рівня організованої злочинності в Україні пов'язане насамперед зі складними соціально-економічними, політичними умовами й обставинами воєнного характеру у зв'язку з проведенням на східних теренах нашої держави Операції об'єднаних сил. Ефективна боротьба та запобігання розповсюдженню організованої злочинності можлива лише за умови визначення сфер активності й особливостей злочинної діяльності у цих сферах. Активність організованої злочинності є однією з основних загроз національній безпеці країни та міжнародному правопорядку, що впливає на широке коло суспільних відносин, зокрема на економічне та політичне життя країни.

Обрана тема є актуальною протягом всього часу незалежності нашої держави. За останні декілька років розвиток організованої злочинності набирає нового оберту. Дослідженням інституту організованої злочинності в Україні займалися такі вчені, як Н.С. Міняйло, М.А. Погорєцький, В.В. Голіна, В.Я. Тацій, О.Ю. Шостко, І.М. Даньшин, А.П. Закалюк, А.М. Бандурка, О.М. Сарнавський та ін.

Постановка завдання. Метою статті є визначення сфер суспільного життя, у яких найбільше проявляється активність організованої злочинності, з'ясування спрямування діяльності організованих злочинних груп у конкретних сферах.

Результати дослідження. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про організаційно-правові форми боротьби з організованою злочинністю» під організованою злочинністю слід розуміти сукупність злочинів, що вчиняються у зв'язку зі створенням і діяльністю організованих злочинних угруповань [1]. Як зазначається в Концепції державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю від 21 жовтня 2011 р. за № 1000/2011, організована злочинність є суттєвим чинником посилення соціальної напруженості та дестабілізації суспільних відносин, виникнення деформації у сфері господарювання, уповільнення темпів економічного розвитку держави. Нинішній стан криміногенної ситуації в державі свідчить про необхідність удосконалення заходів, спрямованих на нейтралізацію дії чинників, які зумовлюють організовану злочинність. Проблема боротьби з організованою злочинністю залишається актуальною для кожного регіону, головним чином для великих міст [2]. Із нормативного закріплення явища організованої злочинності можемо сказати, що його поширення можливе у сфері господарювання, тобто економіки. Найбільший прояв організованої злочинності в Україні зосереджується на територіях Донецької та Дніпропетровської областей, у яких зазначені показники майже в три рази перевищують середньоукраїнські. Лише у цих двох областях у середньому реєструється 17–19% усіх проявів організованої злочинності в Україні. Злочинність у сфері економіки останніми роками стала визначати характер і напрями реалізації реформ не тільки у сфері економіки, а й у системі державного будівництва і правоохоронної діяльності. З 2005 р. дотепер спостерігається стійка тенденція щорічного зростання в середньому на 2% виявлених і зареєстрованих злочинів економічної спрямованості [3]. Серед сфер господарювання слід окремо виділити аграрний сектор, паливно-енергетичний комплекс, кредитно-фінансову систему, видобуток корисних копалин, що є найбільш вразливими та привабливими для організованої злочинності.

В аграрному секторі економіки України за останні роки почастишали випадки незаконного захоплення земель, врожаю, сільськогосподарських підприємств, об'єктів та іншого майна організованими озброєними групами осіб, що за своїми ознаками підпадає під випадки рейдерства. Громадська організація «Антирейдерський союз підприємців України» зазначає, що лише протягом чотирьох із половиною років в Україні було організовано 2,5 тис. рейдерських атак. Урядом була створена Міжвідомча комісія з питань протидії протиправному поглинанню та захопленню підприємств, лише станом на липень 2007 р. на її адресу надійшло понад 250 заяв із приводу недружніх поглинань і захоплень [4, с. 16–17]. Кількість рейдерських захоплень зростає в Україні з 2014 р., про що повідомляє платформа для роботи з відкритими даними Opendatabot з посиланням на статистику Генеральної прокуратури. Найбільша кількість захоплень сталася у 2017 р. – понад 400. Починаючи з 2013 р., в Україні відбулося майже 1 700 рейдерських захоплень, із них – понад 500 за останні півтора року. У 2014 р. було зареєстровано 230 справ щодо рейдерства, рік потому – трохи менше,

250 справ, близько 300 – у 2016 р. За даними Генеральної прокуратури України, найчастіше рейдерські захоплення відбуваються у Києві та Київській області. За останні 5 років там було зареєстровано майже 400 рейдерських атак. На другому місці – Дніпропетровська та Львівська області. У кожній зафіксували понад 100 випадків рейдерства. Крім того, за кількістю захоплень лідирують Одеська, Донецька, Закарпатська, Миколаївська та Житомирська області. Замикають топ-10 Львівщина та Херсонщина. Найменше випадків рейдерства зафіксували у Волинській і Сумській областях. Висока активність організованої злочинності в аграрній сфері пояснюється високими прибутками від реалізації сільськогосподарської продукції фермерами та підприємцями.

Якщо розглянути паливно-енергетичний комплекс держави, то найпоширенішими предметами злочинних посягань є нафта і продукти її переробки, кошти, цінні папери нафтових компаній. Як зазначає В.В. Фінчук, серед нафтопродуктів найчастіше предметами злочинних посягань є бензин, дизельне паливо, мазут, мастила, синтетичний спирт та інша продукція технологічного виробництва, в інших секторах паливно-енергетичного комплексу – вугілля, природний газ, пропан, ізобутан, пропан-бутанова фракція, електро- і теплота. Підвищена «привабливість» нафтової галузі для організованої злочинності, на думку вченого, зумовлена високою вартістю і попитом на таку продукцію [5, с. 213]. За фактами організованої злочинності у сфері ПЕК можемо дійти висновку, що на стадії досудового розслідування розслідування злочинів відбувається за ст. 185, 190, 191, 204, 240, 292, 358, 364, 366 Кримінального кодексу України [5, с. 214].

На окрему увагу заслуговує незаконний видобуток і контрабанда природних ресурсів. Найбільш відомими фактами є незаконний видобуток бурштину на території Рівненської області. Незаконний видобуток бурштину слід розуміти не як сукупність окремих поодиноких випадків за участі декількох старателів, а як повноцінний бізнес і багатомільйонну індустрію, яка функціонує як великий механізм і включає в себе тисячі осіб. Досить очевидним є припущення, що керівництво такою діяльністю здійснюють особи, які мають політичний і фінансовий вплив. Проводячи аналогії з іншими секторами тіньової економіки України, можна припустити, що керівництво незаконним видобуванням бурштину здійснюють олігархічні структури у взаємозв'язку з представниками організованої злочинності. Саме їх вплив дозволяє забезпечити безперешкодну діяльність копачів майже на всіх частинах території України, які містять родовища «сонячного каменю» [6].

Злочинні формування, зазвичай, намагаються взяти під свій контроль і банківські та фінансово-кредитні установи. За їх участю вчиняють найбільшу кількість злочинів, пов'язаних із незаконною конвертацією грошових коштів, подальшим виведенням їх за кордон, а також легалізацією та відмиванням доходів, отриманих злочинним шляхом, використанням фіктивних фірм і «конвертаційних центрів». Слабкість економічних позицій держави призводить до ускладнення кримінальної ситуації, зростання потенціалу організованого криміналітету. Водночас високий рівень злочинності сприяє «виснаженню» бюджету, оскільки боротьба з нею потребує значних ресурсів за рахунок інших соціальних витрат [7, с. 194]. Діяльність злочинних організацій пов'язана не тільки з отриманням матеріально-фінансових ресурсів, а й із їх легалізацією, що є злочином. Під легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, слід розуміти вчинення фінансової операції чи правочину з коштами або іншим майном, одержаними внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, а також вчинення дій, спрямованих на приховання чи маскуванню незаконного походження таких коштів або іншого майна чи володіння ними, прав на такі кошти або майно, джерела їх походження, місцезнаходження, переміщення, зміну їх форми (перетворення), а так само набуття, володіння або використання коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення суспільно небезпечного протиправного діяння, що передувало легалізації (відмиванню) доходів [8]. Тобто, діяльність, наприклад, певного підприємства може супроводжувати головну мету – відмивання доходів, отриманих злочинним шляхом, й отримання прибутку від функціональної діяльності цього суб'єкта не є основною метою діяльності.

Військова сфера не є винятком у колі кримінальних інтересів організованої злочинності, особливо незаконний обіг зброї та боєприпасів. Обсяги зброї, які вивозяться із зони бойових дій, вражають. Це зумовлено вивозом не просто для зберігання, а й із метою її реалізації та використання за цільовим призначенням, тобто під час вчинення злочинів різного характеру, у змові з іншими представниками організованої злочинності. Зброя може бути предметом чи засобом, за допомогою якого вчинюються напади чи розбої, або виступати як товар, тобто угруповання можуть здійснювати торгівлю зброєю та боєприпасами для отримання прибутку. Поширення незаконного обігу вогнепальної зброї як один із найбільш «перспективних» напрямів діяльності організованих злочинних угруповань поряд із торгівлею наркотиками, людьми, контрабандою та проституцією сприяє процвітанню т. зв. «чорного» ринку зброї. Незаконна торгівля зброєю стає все більш прибутковим злочинним промислом [10, с. 305]. Злочинні організації можуть створюватися не тільки цивільними особами, а й самими військовослужбовцями з метою здійснення злочинних дій, або ж військовослужбовці можуть бути співучасниками таких злочинних організацій. Слід згадати й інше військове майно, яке може виступати предметом уваги організованих груп чи злочинних організацій. Так, у підсумках роботи прокурорсько-слідчої діяльності органів військової прокуратури за I півріччя 2011 р. вказується, що слідчими військової прокуратури направлено до суду дві кримінальні справи про злочини, вчинені організованими групами, зокрема щодо викрадення автомобільного майна на загальну суму понад 5,2 млн грн [11, с. 4]. Висока латентність цього виду злочинності не дає можливості відтворити реальну картину його масштабності та рівня загрози життєдіяльності військових формувань.

Продовжують зростати і традиційні види організованої кримінальної діяльності, зокрема незаконний обіг наркотичних засобів (наркобізнес) у країні, що впливає на збільшення кількості хворих на наркоманію, розростання корисливо-насиленницької злочинності. Як зазначає Н.Є. Міняйло, «українська організована злочинність також у своєму розвитку враховує й особливості функціонування, продиктовані географічним розташуванням України. Так, Україна знаходиться в центрі Європи, тим самим займаючи досить вигідну позицію на рубежі багатьох транспортних шляхів поставок заборонених товарів і послуг між Європою та Азією. Користуючись цим чинником, українська організована злочинність зайняла власне місце серед постачальників не лише нелегальних мігрантів і транзиту наркотиків, а й торгівлі людьми» [10, с. 304].

Загрозу також становить наявність корупційних зв'язків організованих злочинних угруповань в органах державної влади та місцевого самоврядування. На початку 2000-х рр. громадськість все частіше вказує на недосконалість державного управління, неефективність діяльності правоохоронних органів і «злочинність влади», що не забезпечує реалізацію громадянами їх законних прав та інтересів [10, с. 304]. Проникаючи в органи законодавчої влади й державного управління, правоохоронні та судові установи, організована злочинність лобіює у них свої злочинні інтереси, посягаючи на цілий комплекс найбільш значимих соціальних цінностей [12, с. 99]. Такий варіант розвитку подій пояснюється «гарантіями й опорою» з боку правоохоронців на вчинення злочинних діянь представниками організованої злочинності. Як приклад можемо розглянути справу «бурштинової мафії», коли представниками Рівненської обласної прокуратури здійснювалося сприяння незаконному видобутку бурштину, внаслідок чого таку діяльність було припинено співробітниками НАБУ та СБУ. Якщо проаналізувати матеріали судової практики, зокрема Постанови Пленуму Верховного Суду України № 13 від 23 грудня 2005 р., то відповідно до п. 11 ознаками зовнішньої стійкості злочинних організацій можуть бути встановлення корупційних зв'язків в органах влади, наявність каналів обміну інформацією щодо діяльності конкурентів по злочинному середовищу, створення нелегальних (тіньових) страхових фондів і визначення порядку їх наповнення та використання тощо [13].

Не варто відкидати і безпосередній вплив транснаціональних злочинних угруповань на злочинні організації, що діють на території України. Діяльність транснаціональних зло-

чинних угруповань зумовлює підвищення криміногенної небезпеки в країні та загрожує її зовнішньоекономічній діяльності.

Висновки. Розвиток і виникнення організованої злочинності за останні декілька років зумовлені неефективною діяльністю правоохоронних органів держави, корупцією в органах влади, що є необхідною умовою функціонування організованих груп і злочинних організацій. Думки вчених-кримінологів і практиків із приводу сфер діяльності організованої злочинності збігаються. У ситуації, коли організована злочинність розповсюджується у сферах економіки та бізнесу, повинен здійснюватися належний вплив із боку правоохоронних органів з метою недопущення тінізації бізнесу, незаконної приватизації, попередження протидії законній господарській діяльності, а також легалізації (відмиванню) доходів, отриманих злочинним шляхом.

Список використаних джерел:

1. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон від 30 серпня 1993 р. № 3341-XII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12>.
2. Про концепцію державної політики у сфері боротьби з організованою злочинністю: Указ Президента України від 21 жовтня 2011 р. № 1000/2011. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1000/2011>.
3. Стан та структура злочинності в Україні. Офіційний сайт Міністерства внутрішніх справ України. URL: www.guds.gov.ua.
4. Бова А.А. Соціологія організованої злочинності: окреслення предметної галузі. Український соціум. 2003. № 1 (2). С. 16–23.
5. Фінчук В.В. Організована злочинна діяльність у паливно-енергетичному комплексі (ПЕК) України. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2016. № 3. С. 212–215. URL: http://apnl.dnu.in.ua/3_2016/50.pdf
6. Литвиненко А.О. Бурштинова мафія в Україні. Злочинність у глобалізованому світі: матеріали XVI Всеукр. кримінол. конф. для студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Харків, 12 грудня 2017 р.). Харків, 2017. С. 210–212.
7. Ревак І.О. Організована злочинність у сфері економіки як загроза економічній безпеці держави. Lviv Polytechnic National University Institutional. Repository. С. 194–195. URL: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/28953/1/117_194_195.pdf.
8. Кримінальний кодекс України: Закон від 05 квітня 2001 р. № 2341-III. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
9. Сарнавський О.М. Протидія організованим злочинностям у військовій сфері: кримінально-правові та організаційно-правові проблеми. Кримінальне право та кримінологія. 2012. С. 304–306. URL: http://kul.kiev.ua/images/chasop/2012_2/304.pdf.
10. Міняйло Н.Є. Сфери активності організованої злочинності в Україні на межі тисячоліть. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2016. С. 53–56.
11. Війтев Ю.М. Органи військової прокуратури – на захисті інтересів держави та прав громадян. Вісник прокуратури. 2011. № 8. С. 4.
12. Погорецький М.А. Організована злочинність в Україні: тенденції розвитку та заходи протидії. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2007. Вип. 16. С. 99–110.
13. Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 13. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013700-05>.

